

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

16
1922

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

ÉDITIONS
BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ της Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΟΙΗΣΙΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Διάλεξις δευτέρα

Ἡ μούσα τῆς ποιήσεως, ἐπινοησάμενη ὡς εἶπομεν καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ διαλέξει, δὲν εἶχεν ἀνάγκη νὰ λάβῃ ἔλα τὰ ῥόδα ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος, διότι εὑρισκεν ἔτοιμα πλεῖστα ῥόδα ἐν αὐτῇ τῇ ποιητικῇ παραστάσει τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων, τοὺς ὁποίους ἐν τῇ προχθασινῇ διαλέξει περιεγράψαμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς. Ἀληθῶς διὰ τῆς μυθοπλαστικῆς παραστάσεως τοῦ Ἀρριανοῦ τοῦ Κρητῆ καὶ τοῦ Μύρωνος τοῦ Πριηνέως ἡ ποιητικὴ αἴγλη ἢ περιβάλλουσα τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Μεσσηνίας ἦτο τοιοῦτη, ὥστε δὲν παρίστατο ἀνάγκη εἰς τὴν ποιητὴν νὰ πλάσῃ τι ἴδιον. Ἦρκει νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς ἀρχαίους μύθους, διότι μυθική, ὡς εἶπον, ἦτο ἡ παράστασις τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων. Αἱ ὠραῖαι διηγήσεις περὶ τοῦ Ἀριστοδήμου καὶ Ἀριστομένους, ἔλαί ἐκεῖνοι εἰς θρύλλοι, ἔλα τὰ ὠραῖα ἐπεισόδια, τὰ ὅποια ξηρῶς σᾶς ἀφηγήθην ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ὅπως περισώζει ταῦτα ὁ Πausανίας, ὅστις ἐγράψεν αὐτὰ καὶ 900 ἔτη μετὰ τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους, εἶναι ὑπόθεσις ἐπιτομή διὰ τοὺς ποιητάς. Πρῶτον παρουσιάζεται ὁ Ἀριστόδημος, ὁ τραχὺς ἐκεῖνος βασιλεὺς τῆς Μεσσηνίας, ὁ ἀκαταπάλαιστος πολεμιστής, ὁ ἑποῖος δὲν ἠττάται ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἰδίας του ψυχῆς κλονιζομένης ἐκ τῆς ἀναμνήσεως τῆς θυγατρὸς, ἣν ἐσφαγίλασε χάριν τῆς πατρίδος. Εἶναι φυσικὸν ὅτι τὸν Ἀριστόδημον ἐμελλε νὰ λάβῃ ὡς ἀριστον θέμα ἡ ποίησις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δευτέρας Ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως, ὡς εἶπομεν προχθές, καθ' ἣν ἐμελετῶντο τὰ ἑλληνικὰ πράγματα πολὺ, καθ' ἣν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληγες ποιηταὶ συναπετέλουν κοινὸν μελέτημα ἐξ ὧν τῶν λογίων μετὰ

1. Συνέχεια ἐκ τοῦ Ν. Ἑλληνομν. τόμ. ΙΣΤ' τεύχ. Β-Γ' σ. 325.

τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας, τοῦ Δάντε, τοῦ Τάσσου, καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ Σαίξπηρου, προηγηθέντος τοῦ Ἀλφιέρη, ἔστις μετὰ πολλοῦ πάθους δραματοουργήσας συνεκίνησεν αὐτὸν μόνον τοῦς Ἰταλοῦς, ἀλλὰ καὶ τοῦς λοιποῦς Εὐρωπαίους, παρέστη εἰτα φιλοδοξῶν τὰ τρόπαια τοῦ Ἀλφιέρη, ὁ Μόντη. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἦτο ἐξαλλος ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήτων ποιητῶν. Ἡ Ἰταλικὴ ποίησις εἶχε συζυμωθῆ, οὕτως εἰπεῖν, ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως. Τὰ πρῶτα ποιητικὰ του δοκίμια ἐκδοθέντα τῷ 1854 ἐνεθουσίασαν τὸν Καρδηνάλιον Σκιπλιῶνα Βοργέζην, ὅστις ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Ρώμην. Χωρὶς νὰ καθιστωθῆ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Βατικανοῦ προσέλαβε τὴν προσωνομίαν ἀδβᾶς ἣν διετήρησε καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν, μετὰ τὰς πολυτρόπους τύχας τῆς. Μετὰ τὰ πρῶτά του ποιήματα ἔγραψε μετὰ τὴν εἰς Ρώμην μετάβασίν του τὸν Ἀριστόδημον. Τὸ τρίπαιον τοῦ Ἀλφιέρη δὲν τὸν ἀφήκε νὰ κοιμηθῆ καὶ μιμούμενος τὸν Ἀλφιέρη ἠθέλησεν νὰ ὑπερακοντίσῃ αὐτὸν ἐν τῇ παραστάσει τοῦ Μεσσηνίου ἤρωος, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὸ πάθος καὶ τὴν δραματικὴν δύναμιν τοῦ Ἀλφιέρη καὶ τὸ δραματικὸν τοῦτο ἔργον του ἀπέδη πολὺ ὀλιγώτερον σκηνικὸν ἢ ὅσον τὰ ἔργα τοῦ Ἀλφιέρη. Ἀλλ' ἡ ποιητικὴ γλυκύτης, ἡ μελωδία τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης, τῆς ἐποικίας ἀνεξέλιχθη πρωτεργάτης καὶ ἀριστοτέχνης ὁ Μόντης, αἱ μεγάλαι μελέται τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν ποιητῶν τοῦ παρελθόντος εἶχον προσδώσει εἰς τοῦς στίχους αὐτοῦ τὴν εὐρρυθμίαν καὶ χάριν καὶ γλυκύτητα εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ὥστε ἤρκεσεν ἡ εἰς στίχους μεταβολὴ τοῦ μεγάλου θέματος, τὸ ὁποῖον παρέλαβεν ἐκ τῆς Μεσσηνιακῆς ἱστορίας ὅπως συγκινήσῃ βαθύτατα τὰς ψυχάς. Οἱ Ἰταλοὶ γοητευθέντες ἐνόμισαν ὅτι παρέστη ὁ μέγας αὐτῶν ἐθνικὸς τραγικὸς ποιητὴς καὶ ὅτι ἐμελλεν οὕτως νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ Ἰταλικοῦ θεάτρου, οὕτινος ἐκυριάρχησεν ἀληθῶς, ἀλλ' ἐπὶ τινὰ μόνον χρόνον. Δὲν ἐπέπρωτο ὁμοίως εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Τάσσου νὰ ἀναδειχθῆ ἐκ τῆς ἀπόψεως τῆς γλυκύτητος καὶ εὐρρυθμίας οἷος ὁ Ἀλφιέρη ἐπὶ μακρῶν κρατῶν τῆς σκηνῆς. Ἀλλὰ τὰ δύο δράματα, τὰ ὅποια ἔπλασε μετὰ τὸν Ἀριστόδημον, ἀνέδειξαν αὐτὸν μέγαν ποιητὴν τῆς Ἰταλίας. Πρὸς ἡμᾶς δὲν συνδέεται τόσον διὰ τῶν ἄλ-

λων αὐτοῦ δραμάτων, ὅσον διὰ τοῦ Ἀριστοδήμου καὶ διὰ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὅμηρον, ἧς ἐνεκεν ἐκληροδότησεν εἰς τοὺς Ἴταλοὺς ἀρίστην μετάφρασιν τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου. Ὁ Ἀριστόδημος εὐνάμαι νὰ εἶπω δὲν εἶνα: δράμα, εἴνεκεν ἢ εἰς τὴν σκηνὴν ἀναβῆσαις ἀπλῶς τοῦ Πausανίου ὀλίγον μετερρυθμισμένου μὲ παραδόξως ὀλίγην μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, δι' ἐκεῖνον ὅστις ἐν αὐτοῖς μελετᾷ τοὺς Ἕλληνας ποιητάς. Ἦτο τόσον εὐκόλον διὰ τὸν Μόντην νὰ ἀνεύρη Ἑλληνικὰ ὀνόματα, Μεσσηνιακὰ καὶ Σπαρτιατικά. κατὰλλήλα διὰ τοὺς χρόνους εἰς οὓς ἀνάγεται τὸ θέμα του, καὶ ἐν αὐτοῖς ἀπεναντίας βλέπομεν ὅτι ἡ ἡρώς του, ἡ ἑτέρα τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀριστοδήμου, περὶ ᾧ γίνεται λόγος ἐν τῷ δράματι, φέρει ὄνομα ἥμισυ Ἑλληνικόν. Ἡ σκηνὴ μᾶς φέρει εἰς τὴν μέσην ἐξόχνην τοῦ Ἀριστοδήμου, ὅστις ἔχει σφαγιάσει τὴν θυγατέρα του, ἔχει ἀλγήσει τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῷ παθήματι, ἀλλ' οἱ Μεσσηνιοὶ δὲν γινώσκουσι τὰς λεπτομερείας, τὴν συγκινητικὴν ἐξέλιξιν τοῦ δράματος, τὸ ὅποτον ἔχει παρασταθῆ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος. Ὁ Μόντη παριστάνει ὡς ἀγνώστους τοῖς πολλοῖς τοὺς λόγους, δι' οὓς εἶχε γείνει, ὡς ἐγένετο, ὁ θάνατος τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀριστοδήμου. Ὅτε δὲ ἀνοίγει ἡ σκηνὴ βλέπομεν ὅτι γίνεται λόγος περὶ τῆς σκοτεινῆς μελαγχολίας εἰς ἣν εἶχε βυθισθῆ ὁ Ἀριστόδημος, ὅτι γίνεται λόγος περὶ τῶν φασμάτων, τὰ ὅποια βλέπει ἐνώπιόν του, περὶ τῆς ψυχικῆς του ὀδύνης, περὶ τῆς μονήρους αὐτοῦ ἀναχωρητοῦ δίκην, μεταβάσεως εἰς τόπους ἐρήμους. Ἀνακαλεῖ εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν θυγατέρα του, κλαίει ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς καὶ μόνον ἐκ τῶν θρήνων του, λέγει ὁ Μόντη, δύναται νὰ ἐννοηθῆ ὅτι πρόκειται περὶ ἀνθρώπου ζῶντος. Ὁ ἔμπιστος αὐτοῦ Γόνιππος ἀπομακρύνει πρὸς στιγμὴν τὸν πρεσβευτὴν τῆς Σπάρτης, ὁ ὅποιος ἔρχεται πρεσβεύων περὶ τῆς εἰρήνης. Εἶναι ἡ ἐπιτυχία τῶν Μεσσηνίων τριαύτη, ὥστε ἀναγκάζονται νὰ διαπραγματευθῶσιν εἰρήνην πρὸς αὐτοὺς οἱ Σπαρτιᾶται. Ὁ Γόνιππος ἀπομακρύνει τὸν πρεσβευτὴν τῆς Σπάρτης καὶ τὸν παρακχλεῖ νὰ ἀφήσῃ ἡσυχον τὸν Ἀριστόδημον πλησίον τοῦ τάφου τῆς θυγατρὸς. Ὅταν δὲ μένη μόνος μετὰ Ἀριστοδήμου, τότε οὗτος διηγεῖται πρὸς αὐτὸν πράγματι τὰ συμβάντα, τὰ ἄγνωστα εἰς τοὺς πλείστους τῶν Μεσσηνίων. Ἐν τῇ σειρᾷ

τῶν διαλέξεων τούτων θὰ ἔχωμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναγινώσκω πρὸ ὑμῶν, κυρίαί μου καὶ κύριοι, μέρη ἔργων τινῶν. Ἐπειδὴ ὁμοίως δὲν εἶναι δυνατόν ἢ ἀνάγνωσις νὰ γίνῃ εἰς τὴν προτότυπον γλῶσσαν, θὰ μοὶ ἐπιτρέψητε, ἐσάκις δὲν ὑπάρχει μετάφρασις τις ἄλλη, ν' ἀναλαμβάνω ἐγὼ τὴν λύσαν, καλυπτομένην πρὸ πολλῶν ἐτῶν δυστυχῶς ὑπὸ καριορτοῦ καὶ νὰ πειρῶμαι νὰ μεταφράζω ταῦτα ἐνίοτε καὶ ἐμμέτρως. Διηγείται ὁ Γόνιππος πρὸς τινὰ Λύσανδρον περὶ τοῦ Ἀριστοδήμου, ἕσα ἀνεκοινώθησαν ἐκείνῳ παρὰ τούτου

Ἡ διήγησις δὲν εἶναι ἀκριβής. Ἐκεῖνο τὸ ἔργον διηγείται ὁ Γόνιππος γινώσκει καλῆτερον ὁ Λύσανδρος, ὁ ἔποιος ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ Σπαρτιατικοῦ ἀγῆματος, τὸ ἔργον συνέλαβε τὴν κόρην, τὴν ἐπίαν ἔχει σώσει ὁ Λύσανδρος καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν Σπαρτιάτην Ταλθύδιον, οὗ ἀναγνωρίζεται κόρη, καὶ φυλάσσει αὐτὴν διαρκούντος τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου. Κατὰ τὰς παραστάσεις τοῦ Μέντη ἢ κόρη τοῦ Ταλθύδιου συλλαμβάνεται ἀιχμάλωτος καὶ αὐτὴν εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Ἀριστοδήμῳ ἀγαπωμένην καὶ θερμῶς ἀνταγαπῶσαν. Ἡ στοργὴ καὶ ἡ εὐγένεια καὶ ἡ φιλοφροσύνη, τῆς ἀγνώστου κόρης πρὸς αὐτόν, τὴν θεωρεῖ ὡς Σπαρτιάτιδα ἀιχμάλωτον, τὴν ἐλκύει ἐπὶ τρισσοῦτον ὥστε ἀνταλλάσσονται μεταξὺ αὐτῶν αἰλέξεις πατὴρ καὶ κόρη. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὸν θεατὴν τὸ πρᾶγμα ἐμπικιεῖ ἀριστὴν αἴσθησιν, ὅτε γινώσκεται ἀργότερον προέουσης τῆς δράσεως, ὅτι ἡ ἔρμη μεθ' ἧς ὁ ποιητὴς παριστάνει αὐξάνον τὸ πάθος τὸ ἀμοιβαῖον μεταξὺ τῆς κόρης καὶ τοῦ Ἀριστοδήμου, μέλλει νὰ ἀνέλθῃ εἰς τραγικὴν ὑπόθεσιν, ὅτε ἐξελισσομένου τοῦ δράματος, ὁ Ἀριστοδήμος, ὁ ἔποιος ἐξακολουθεῖ νὰ κοθῇ τὴν φρονευθεῖσαν θυγατέρα του, ἐρχόμενος εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Λύσανδρον περὶ εἰρήνης, κατ' ἀρχὰς δὲν δέχεται, ἀλλ' εἶτα ὑπὸ τῶν πραγμάτων πιεζόμενος ἀναγκάζεται νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὰ αἰτήματα τῆς Σπάρτης, καὶ νὰ ὑποσχεθῇ μεταξὺ τῶν ἄλλων μετ' ἄλγους ψυχῆς τὴν ἐπιστροφὴν τῆς νομιζομένης θυγατρὸς τοῦ Ταλθύδιου. Θλιβερὰ ἡ στιγμή καθ' ἣν ἡ κόρη μανθάνει τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως, ἀλλ' εἶναι ῥητὴ ἢ ἀπαίτησις τῆς Σπάρτης νὰ συμπαραληφθῇ αὐτή. Φεύγει αὐτὴ, ἀλλὰ δὲν λησμονεῖ τὸν Ἀριστοδήμον καὶ ἐπιστρέφει. Ἀλλὰ τότε ἔτι ἔχει κορυφωθῆ τὸ πάθος τοῦ Ἀριστοδήμου, πολὺ

μελαγχολικωτέρου ἀποβάντος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ μόνου ἀπατήματός του. Κατὰ σύμπτωσιν ἢ στιγμή τῆς ἐπιστροφῆς συμπίπτει μετὰ τὴν ἀφίξιν ἀπεσταλμένου ἐκ μέρους τοῦ μελλοθανάτου Ταλθυβίου φέροντος σκυτάλην, ἄγγελμα εἰς τὴν κόρην ὅτι ὁ πατήρ αὐτῆς ἀποθνήσκει παραγγέλλων αὐτῇ τὰ γραφόμενα ἐν τῇ τῆς ἐπιστολῆς. Ἡ ἐπιστολή αὕτη ἀναγγέλλει ὅτι εἶναι θυγάτηρ τοῦ Ἀριστοδήμου καὶ ὅτι παρεδόθη αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου οὕτως ἐκέρχεται ἢ ἀναγνώρισις, ἀλλὰ πολὺ βραδέως, διότι ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀριστόδημος εἶχε περιέλθει εἰς ἀπόγνωσιν ἐκ τῆς καταδιώξεως τοῦ φάσματός τῆς θυγατρὸς του, μόντην δὲ παρηγορίαν εὑρίσκειν ἐνθαπτόμενος ἐντὸς τοῦ τάφου τῆς θυγατρὸς καὶ νομίζων ἔτι οὕτως αὐτὴ ὑπὸ τὴν συγχωρήσῃ. Καὶ τοῦτο διότι ὑπῆρχεν ἔγκλημα ἐν τῷ θανάτῳ τῆς θυγατρὸς, δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα τῆς διασώσεως τῆς πατρίδος μόνη, ἀλλὰ καὶ ἄκρατος φιλοδοξία κατακυριεύουσα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ἡ σκηνή, καθ' ἣν διηγεῖται ὁ Ἀριστόδημος εἰς τὸν Γόνιππον τοὺς λόγους τοὺς ἀγαθόντος αὐτὸν εἰς τὸν θάνατον τῆς κόρης ἐν τῇ πρώτῃ πράξει εἶναι ἡ ἀρίστη τοῦ δράματος. Ὁ Ἀριστόδημος θεωρεῖ καταισχύνῃ τὸν τοιοῦτον θάνατον τῆς κόρης καὶ δὲν θέλει νὰ ἐκφρασθῇ περισσότερον, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ Γόνιππου διηγεῖται ὅτι ὁ λαὸς τῆς Μεσσηνίας ἦτο διηρημένος εἰς τρεῖς μερίδας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἤθελεν ἴδιον βασιλέα καὶ ὅτι διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν ὑπεψηφιστάτην ἠναγκάσθη νὰ θύσῃ τὴν θυγατέρα του καμπτόμενος ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας. Διηγεῖται περαιτέρω τὸν θάνατον τῆς κόρης λέγων: «γινώσχετε τὸν χρησμὸν τὸν ἐπιβάλλοντα ὅπως ἀγνή παρθένος θυσιασθῇ χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος».

Τριπύτη ἢ ἐξέλιξις τῆς ψυχικῆς ταραχῆς, ἣτις εἶχε κάμει ἀληθῶς ἀνάστατον τὸν Ἀριστόδημον. Ἐν τούτῳ ἔρχεται ἀργὰ ἢ παραμυθία, τὴν ὁποίαν φέρει ἢ ἀναγνώρισις τῆς διασώσεως τῆς παθῆτος αὐτοῦ κόρης. Ἡ εἰδησις ἔρχεται ἀργὰ πλέον ὅτε ἐμβάλλει ἐαυτὸν εἰς τὸν τάφον τῆς θυγατρὸς ὁ Ἀριστόδημος ἐπιζιτῶν παραμυθίαν καὶ δικαίως ἐκ μέρους τῆς νεκρᾶς θυγατρὸς του. Ἀλλ' οἱ τάφοι εἶναι βωδοὶ καὶ ἡ συγγνώμη δὲν πρέχεται καὶ στενάζει ἐντὸς τοῦ τάφου ὁ Ἀριστόδημος, ὅτε ἐμφανίζεται ἡ κόρη, ἀκούει τοὺς γόους, καλεῖ τὸν Ἀριστόδημον βάλοντα πρὸς τὸν τάφον, λαμβάνει τὸ

ξίφος του διὰ νὰ σώσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς σχεδιαζομένης αὐτοκτονίας. Ἡ ἀθώα κόρη νομίζει ὅτι λαμβάνουσα τὸν σίδηρον δύναται νὰ καταστήσῃ ἀυπλὸν τὸν πατέρα, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἀριστοδήμου τὸν ὅποιον ἔχει καταλάβει μανία τοιαύτη, ὥστε οὐδ' αὐτὴν τὴν κόρην του νὰ ἀναγνωρίσῃ, εὔτε ἡ φωνὴ τῆς θυγατρὸς, οὔτε ἡ γλυκεῖα λέξις πατὴρ δὲν ἀχτήχει. Ὁ Ἀριστόδημος αὐτοκτονεῖ ἐν τῇ τάφῳ τῆς θυγατρὸς καὶ τὸ δράμα λήγει. Οὕτω λοιπὸν ἐὰν ἐξαιρέσητε ὀλίγα τινὰ μέρη τὸ δράμα τοῦ Μόντη δὲν εἶναι δράμα. Δὲν ἔχει τὴν πειρητικὴν χάριν τοῦ ἄλλου μεγάλου ποιητοῦ. Ἐχει τὰς κολλούσας κυρίως ἐν τῇ μελωδικωτάτῃ γλώσσῃ. Ἀληθῶς δὲ ὁ γινώσκων τὴν Ἰταλικὴν τέρπεται ὑπὸ τοῦ κηλήματος τῆς μελωδίας τῆς γλώσσῃς ἐ εἰνης. Δὲν ἔχει λοιπὸν τὸ δραματικὸν τὸ ἔργον τοῦτο, ἐὰν ἐξαιρέσητε ὀλίγας δραματικὰς σκηνὰς καὶ συγκινητικὰς διηγήσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ σύνολον αὐτοῦ ὡς τραγωδίας, ἢ ὅποια, ἂν καὶ ὁ Μόντη σαιξπηρίσῃ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ δράμασι, μᾶς ἀπολλάσσει ἐν τούτοις τῶν πολλῶν φασμάτων. Ἡ τραγωδία τοῦ Μόντη καὶ τοιαύτη οὕσα συνεχίγησεν, ἤρρεσε, ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἂν καὶ δὲν εἶναι τὸ πρῶτον κόσμημα τῆς δραματικῆς φιλολογίας τῶν Ἰταλῶν ἐξαιρουμένη νὰ εἶναι ἐν τῶν ὡραίων ποιητικῶν ἔργων τῆς Ἰταλικῆς φιλολογίας.

Τοιαύτας ὑπεθέσεις δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως νὰ ἀφήσῃ ἀνεκμεταλεύτους ἡ Ἑλληνικὴ πρόησις. Λυπεῖμαι δὲ ὅτι ἀργά, μέλις σήμερον, ἔλαβον γνῶσιν νέας τραγωδίας ἀναφερομένης εἰς τὸν Ἀριστόδημον καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ περατκευαθῶ ὅπως ἀναλύσω τὴν πρὸς ὑμᾶς, εἶναι ἡ τραγωδία τοῦ Κωισταντίνου Ἀγγελοπούλου ὁ Ἀριστόδημος, ἥτις ὑποβλήθηται εἰς τὸν Λαζσανεῖον διαγωνισμὸν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐν ᾗ ἡ ἀξιολογία πολλοῦ λόγου καὶ οὐκ ἐβραβεύετο ἴσως, ἐὰν δὲν ἐπικράτει ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Λαζσανεὺς ἀφῆκε τὸ κληροδοτήμα διὰ τραγωδίας οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουσιν ὑπόθεσιν ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὁ μακαρίτης Λαζσανεὺς δὲν ἔθηκεν ἔργον ἕτι τὰ δράματα πρέπει ἀπεκλειστικῶς νὰ ἀναφέρονται εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Μὴ δυνάμενος νὰ ἀναλύσω τὴν τραγωδίαν ταύτην ἀρκούμαι ἐκλέγων μέρη τινὰ ὡραῖα αὐτῆς καὶ ἀναγινώσκων ταῦτα πρὸς ὑμᾶς.

Πρὶν ἢ ἐγκαταλίπωμεν τὸν Ἀριστόδημον, εὐχομαι ὅπως οἱ Ἑλ-

ηνες πολιτευταί συνδυάσωσι μετὰ τοῦ πολιτεύεσθαι γαί τὸ ζη-
 μιουργεῖν εἴτε θέματα ἐκ τῆς ἀρχαίας ἢ μεσαιωνικῆς Ἱστορίας,
 εἴτε βραβεύομενα ἐν τῷ Λασσανεῖῳ διαγωνισμῷ εἴτε μή. Ἐνοφέρω
 τὸν Λασσάνην. Εἰς τοῦς πολλοὺς εἶναι ἄγνωστος ὁ βίος τοῦ περι-
 ἔργου τούτου Μακεδόνο, τοῦ καταγεμμένου ἐκ τῆς Κεῖραντις, ὅστις
 εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Λασσανεῖου διαγωνισμοῦ, ὅστις τελεῖται καθ' ἑ-
 καστον ἔτος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. εἰς τὸ ὅπολον ἀφήκεν ἰκανὸν μέ-
 ρος τῆς περιουσίας του ἐκτὸς ἄλλων κληροδοτημάτων. Οὗτος ἠγά-
 πησε τὴν ποίησιν, ὅσον καὶ τὴν πατριδα, ὑπηρέτησε δὲ τὴν πατριδα
 τελευτῶν ὅσον οὐχὶ τὴν ποίησιν, διότι ἀγαπῶν αὐτὴν δὲ ἀντή-
 γραπήθη ὑπ' αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς δραματούργησας ὅθεν ἐστὲν
 φθὴ ὑπὸ ἐπιτυχίας. Κατὰ παράδοσιν τινα, τῆς ὁποίας τὸ κύρος δὲν
 δύναμαι νὰ διαβεβαιώσω, ἔγραψεν ὁ Λασσάνης ἐν τῇ Ὀδησσῷ δράμα
 παρασταθῆν ἐκεῖσε τῷ 1820 καὶ ἔπειτα τραγωδίαν τινά, ἢ ὅποια εἶναι
 ἔλωσ ἀτυχῆς. Ἐὰ δράματα τοῦ Λασσάνη ἐγράφησαν κατὰ τὴν ἐπο-
 χὴν, καθ' ἣν οὗτος ἐδίδασκεν ὡς διδάσκαλος ἐν Ρωσίᾳ. Ἐκεῖ εἶχε
 μεταβῆ εἰς Μόσχαν, εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἄλλα μέρη συνδεόμενος μετὰ
 τῶν φιλικῶν ὡς μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ὅπως ἐργασθῆ ὑπὲρ
 πατριδος, εἶχε μετὰ τῆς ἐν Δραγατσανίῳ μάχης καὶ φυλακι-
 σθῆ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰψηλάντου κατῆλθε, διὰ μακρὰς
 περιουσίας ἀπαγορευθείσης αὐτῷ τῆς εἰς Ἑλλάδα καταβάσεως, διὰ
 τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέσχε τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος κατὰ
 τα δύο τελευταῖα ἔτη. Ἐπειτα ὑπηρέτησε τὴν πατριδα ὡς στρατιω-
 τικὸς καὶ πολιτικὸς ὑπάλληλος καὶ νομάρχης μάλιστα Ἀθηναίων
 χρηπατίσας μέχρι τοῦ θανάτου του συμβάντος τῷ 1867. Τοιοῦτος
 φιλόπατρις ἀνὴρ κατεδείχθη καὶ μεσίστος ἀγάπης πρὸς τὰς Μού-
 σας. Ἐν τῇ διαθήκῃ του ὅπως ταύτη καθορίζονται καὶ οἱ ὄροι τοῦ
 Λασσανεῖου διαγωνισμοῦ, ὅτινες ἔλωσ ἀτυχεῖς ὅτε ἐγένοντο γυ-
 ριωτάτη ἀφορμὴ τῆς ἀποτυχίας τοῦ διαγωνισμοῦ. Εἰς τοῦτον ὀφεί-
 λεται ἢ μετὰ φρασίδ τοῦ Ἀριστομένους καὶ Γόργου. Εἶναι
 τοῦτο ἔργον τοῦ Λαφονταίνου, οὐχὶ τοῦ Γάλλου μυθολογικοῦ ποιητοῦ
 ἀλλὰ τοῦ Γερμανοῦ Λαφονταίνου, ὅστις ἐγεννήθη τέσσαρα ἔτη μετὰ
 τὸν Μόντην καὶ ἀπέθανε τρία ἔτη μετ' αὐτόν. Κατὰ περίεργον δὲ
 σύμπτωσιν ὁ σύγχρονος οὗτος συγγραφεὺς εἰλκεσθησαν ὑπὸ
 τῆς Μεσσηνιακῆς ἱστορίας Ὁ Λαφονταῖνος οὗτος εἶναι κυρίως τῶν

ιστοριογράφος, ἔστις ἔγραψε 200 περίπου ἔργα, καὶ σπουδάσας τὴν θεολογίαν μετέσχε τῷ 1872 τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου ὡς ἱεροκῆρυξ. Δύο μυθιστορίαι τοῦ Λαφονταίνου ἀναφέροντι εἰς Ἑλληνικὰ θέματα, ἡ Ἀρκαδία καὶ ὁ Ἀριστομένης καὶ Γόργος εἶναι ἀμφότερα διηγήματα, τύπου διηγηματικῆς ἀφηγήσεως τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου Μεσσηνιακοῦ πολέμου. Ἐν τῷ δευτέρῳ θέτει τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ὁ Λαφονταῖνος οὕτως ὥστε νὰ περιλαμβάνη καὶ ἐπεισόδια τοῦ πρώτου πολέμου καὶ ἐπεισοδιακῶς διηγεῖται εἰς διαφόρους διαλόγους τὰ κυριώτατα ἐπεισόδια τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου. Ὁ Ἀριστομένης τοῦ Λαφονταίνου παριστάνεται ὡς ἕγγονος τοῦ Ἀριστοδήμου. Ὁ δὲ Γόργος εἶναι γνωστὸς ὡς υἱὸς τοῦ Ἀριστομένους ἐν τῷ Παιουανίᾳ, καὶ λαμβάνει εἰς γάμον τὴν κόρην ἐκείνην, ἡ ὁποία, ὡς εἴπομεν, ἔσωσε τὸν Ἀριστομένην ἔτε συλληφθεὶς ὑπὸ Κρητῶν τοξοτῶν ἠχθη εἰς ἐπαυλὴν τινα, ὅπου εἶδομεν ἔτι ἠλευθερώθη ὑπὸ τῆς κόρης αὐτῆς, ἡ ὁποία κατόπιεν ἐνυπνίου μεθύσκει τοὺς συλλαβόντας τὸν Ἀριστομένην καὶ ἀπαλλάσσει τῷ δεσμῶν αὐτόν. Ὁ Ἀριστομένης ἐκ τούτου διὰ τὴν σωτηρίαν δίδει αὐτῇ σύζυγον τὸν υἱὸν τοῦ Γόργου. Ὁ Λασσάνης κλίτοι χρηματίας διδάσκαλος κατὰ περιεργον σύμπτωσιν δὲν ἔλαβε τὴν κόπον νὰ ἀνοίξη τὸν Παιουανίαν ἢ λεξικόν τι, ἔπως ἀνεύρη πραγματικώτερα ὀνόματα, ἀλλ' ἔλαβεν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ τὰ ὀνόματα. Καὶ ἀνορθογραφίας θὰ εὔρητε ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ καὶ γραμμικὰ λάθη. Ἀλλὰ παρ' ἑλα ταῦτα θὰ ἀναγνώσω τεμάχια τῆς μεταφράσεως, διὰ νὰ ἴδῃτε κατὰ τὰ 1820, κατὰ τὰ ἔτη καθ' ἃ ἔζη ὁ Κοραῖς, πῶς ἐγράφετο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐκείνων τῶν χρόνων, ἔτι δὲν ἐγράφετο καθὼς θέλει νὰ γράφωμεν αὐτὴν ἢ μιξοελληνικῇ ἐκ Παρισίων καὶ Δουβλίου σχελῆ. Ὁ Λασσάνης γράφει, μὲ ὅλα τοῦ τῆς γραμματικὰ λάθη, μὲ πολλὴν χεῖριν τὴν γλῶσσαν τὴν καθαρῆς αὐτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν εἶμεθα καὶ σήμερον συνηθισμένοι. Καὶ δὲν λέγω τοῦτο περὶ τοῦ Λασσάνη μόνον ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν παλαιόντων κατὰ τοῦ προαιωνίου τυράννου οἱ γράφοντες ἱστορικὰ ἔργα, ὁ Ρίγγας, ὁ Κωλέττης κλ. οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνδρῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐξ ἐπαγγέλματος δὲν ἦσαν λόγιοι, μετεχειρίζοντο γλῶσσαν καθαρῆσαν. Εἶχε συνδεθῆ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ

ἔθνους ἢ ἰδέα τῆς ἀναστάσεως τῆς γλώτσης. Ὁ Ἀριστομένης μεταδίδει μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γόργου, μικροῦ παιδίου ἀκόμη, εἰς ἔρημον ἄλσος τοῦ Λύκου παρὰ τὴν σύνορον τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Λακωνικῆς, ἀποσυρθεὶς ἐκεῖτε διότι δὲν εἶχεν ἐπιστῆ ἢ ὄρα τῆς ἐπαναστάσεως. Αὐξάνεται τὸ παιδίον ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀριστομένης παρέχει αὐτῷ τόξον ὅπως μανθάνῃ τὸν χειρισμὸν αὐτοῦ κυνηγῶν θηράματα εἰς μακρυνὰς ἐκδρομάς. Ἡμέραν τινὰ μεταβαίνει εἰς καλύδην ἐνθα διέμενον Σπάρτιαι, ἐν τῇ ἔζη ὁ γέρον Ὀτβαλος καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρχιδάμεια καὶ ἡ κόρη αὐτῆς Θεώνη σύζυγος τοῦ Φιλάνθου τὸν ὁποῖον ἡ ἱστορία παριστᾷ ὡς ἡγούμενον τῶν Περθευιῶν, τῶν οἰκισάντων τὸν Τάραντα τῆς Σικελίας. Ὁ Φιλάνθος ἐξορισθεὶς δὲν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Ἀρχιδάμειαν διότι αὕτη δὲν ἠκολοίθησε τὸν σύζυγον ἕπως μὴ ἐγκαταλείπῃ τὸν γηραιὸν πατέρα. Τὰ παιδιά βλέπουσι ἄλληλα καὶ γνωρίζονται χείροντα. Βλέπουσι μετὰ τοῦ παιδικοῦ ἐκείνου βλέμματος χείροντες ἐπίσης τοῦ περὶ αὐτὰ ἀγροῦς καὶ κατ' ὀλίγον γεννᾶται παιδικὸς ἔρως, ἔστις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Λαφονταίνου ἐνθυμίζει τὰς πρώτας σελίδας τοῦ Δάρνιδος καὶ τῆς Χλῆς τοῦ Δόγγου. Ὁ δὲ μικρὸς αὐτῶν ἔρως αὐξάνεται καὶ κορυφούται ὅτε ἔρχεται ἡ ὄρα καθ' ἣν ὁ Ἀριστομένης θέλει νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν μόνωσιν καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀρχαδίαν καὶ τὸ Ἄργος διὰ νὰ εὔρη συμμάχους κατὰ τῆς Σπάρτης. Τότε ἀγγέλει οὗτος εἰς τὸν υἱὸν τοῦ τὴν ἀπόφασιν του, ἔστις εἶχεν ἤδη ὑπονοήσει ὁποῖα ἦτο ἡ θέσις του ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ κοινωνίᾳ, καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς υἱὸς ἦτο ἔνεκα συνδυασμοῦ γεγονότων τὰ ὁποῖα εἶχον ἐμολογήσει εἰς αὐτὸν εἰ καλυδίται ἐκ Σπάρτης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ τῶν σχέσεων τῶν δύο μικρῶν ἐγένετο ἡ συμφωνία νὰ γείνωσι σύζυγοι, καὶ ἐὰν ἐχωρίζοντό ποτε ἔνεκα πολέμου τῶν Μεσσηνίων καὶ Σπαρτιανῶν, εἶχον ὑποσχεθῆ ὅτι δὲν ἤθελον λησμονήσει ἀλλήλους. Ἐπιβάλλεται εἰς τὸν Γόργον ὑπὸ τοῦ πατρὸς νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὸν πόλεμον, ἔστις μέλλει νὰ ἀρχίσῃ μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστομένουσ αἰοθανόμενος τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἔχει ὡς ἀπόγονος τῶν Λίλυτιδῶν νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὑπόσχεται εἰς τὸν πατέρα του νὰ πράξῃ τὸ καθήκον του. Ἀλλὰ συνεπῆς πρὸς τὰς ὑπο-

σχέσεις του μετὰ τὰς πρώτας μάχας ἐνθυμεῖται τὴν Θεώνην, ἣν δὲν λησμονεῖ ποσῶς. Ἐν μέσῳ διαφόρων ἐπεισοδίων τοῦ πολέμου δὲν λησμονεῖ τὴν Θεώνην, ἐνθυμεῖται τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν ὅστις εἶχεν ἐγκαταλείπει αὐτῇ ἐντυπώσεις ἀληθινότητος. Αἱ πολεμικαὶ ἀτυχολίαι καὶ οἱ κίνδυνοι δὲ ἐμποδίζουσιν αὐτὸν νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν καλύβην καὶ νὰ ἀνανεώσῃ τοὺς ἔρκους τοῦ καὶ νὰ ὑπενθυμίσῃ πρὸς τὴν Θεώνην ὅτι πρὸ ὅλον τὸν πόλεμον θὰ τὴν λάβῃ σύζυγον τούτου περατουμένου. Ὁ Γόργος εἶναι τέκνον γνήσιον τοῦ θεολόγου συγγραφέως του. Ἔχει τὸ φιλάνθρωπον, τὸ τὸ κοσμοπολιτικόν. Ὅπως ὁ συγγραφεὺς ὡς ἱεροκῆρυξ τοῦ Πρωσσεικοῦ στρατοπέδου θὰ ἐπεθύμει νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν εἰρηνικὴν, οὕτω τὸν Γόργον ἐπλάσε μὴ θέλοντα τὸν πόλεμον, προτιμῶντα νὰ εἶναι ἄνθρωπος περισσότερον ἢ Μεσσηνίος, ἐν ᾧ τοῦ πατρὸς ἢ ψυχῇ διακαίεται ὑπὸ παθους ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν καὶ διὰ τὸ ἀδι-ἀλλακτον μῆτρος ἀποβίβει ἀσπονδὸς ἐχθρὸς αὐτῶν. Ἐν τούτοις τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ κοσμοπολιτικόν δίδουσι χροιάν εἰδυλλιακὴν εἰς τὴν ἀφήγησιν ταύτην τὴν περιλαμβάνουσαν ὑπὸ τύπον μυθιστορίας τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους. Τὸ εἰδυλλιακὸν αἰσθημα αὐξάνεται καὶ ὑπὸ πυκνοῦς ἔρωτας τοὺς ὁποίους κατέχυσεν εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτὴν ὁ Λαφρονταῖνος, διότι καὶ δύο ἄλλους ἔρωτας ἔχομεν ἐν τῇ μυθιστορίᾳ ταύτῃ. Αἱ περιπέτειαι τοῦ δευτέρου Μεσσηνιακοῦ πολέμου δὲν σταματῶσι τὸν Λαφρονταῖνον, δὲν λησμονεῖ αὐτὸς καὶ τὸν πρῶτον πόλεμον καὶ διηγείται τὰ διάφορα ἐπεισόδια αὐτοῦ, καθὼς δὲν λησμονεῖ καὶ τὰ κατὰ τὸν Πικυκλίαν καὶ διηγείται τὴν ἀρπιαγὴν τῶν Καρυατίδων παρθένων, τὴν κατάρριψιν τοῦ Ἀριστομένους εἰς τὸν Κριάδαν καὶ τὴν διάπτωσιν αὐτοῦ. Τὸν κοσμοπολιτικόν, οὕτως εἰπεῖν, χαρακτῆρα τοῦ συγγραφέως εὐρίσκομεν ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ Γόργου.

Πρὶν ἐξακολουθήσω σὰς ὑπενθυμίζω τὸ ἐπεισόδιον τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ βᾶσις τῆς μυθιστορίας ταύτης. Μεταξὺ τῶν ἐπεισοδίων τοῦ Ἀριστομένους κατὰ Πausανίαν εἶναι ἐκεῖνο καθ' ὃ ἔτε τὸν συνέλαβον οἱ Κρητῆς τοξόται ἐσώθη, καθὼς εἶπομεν, ἀπὸ τὴν κόρην τὴν κατοικοῦσαν εἰς τὴν ἑπαυλίαν καὶ ἔδωκε τὴν κόρην ταύτην εἰς γάμον εἰς τὸν Γόργον. Αὐτὸ λαμβάνεται ὡς βᾶσις ἡ Θεώνη γίνεται σύζυγος

τοῦ Γόργου. Μεταχειρίζεται ὁ συγγραφεὺς τὸ ἐπιτόδιον αὐτὸ διὰ νὰ πλέξη περὶ αὐτὸ ὄλην τὴν μυθιστορίαν.

Εἰς τὴν χάριν ταύτην δὲν ἀνθίσταται πλέον ὁ Ἀριστομένης ἀφ' οὗ ἡ ἔρωμένη τοῦ υἱοῦ του ἔσωσε τὴν ζωὴν του ἀπαλλάξασα αὐτὸν ἀπὸ τῶν Κρητῶν. Τὸ εἰδυλλιακὸν τοῦ χαρακίτηρος τοῦ Θελιγίου συγγραφέως δείκνυται καὶ εἰς τὸ ἐπεισόδιον τὸ ἐπιτὸν παίζει: ὁ Ἀριστομένης παραλοβῶν τὴν Θεώνην εἰς τὴν Ἥραν, τὸ βουνὸν ἔπου περιωρίσθη ἡ τελευταία ἀντίστασις τῶν Μεσσηνίων. Καὶ πρὶν ἢ ἀναεῖθαι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀφίνει τὴν Θεώνην εἰς σπήλαιον καὶ ἀνέργεττι εἰς Ἥραν ἔπου γνωρίζει εἰς τὸν υἱὸν του ἔτι προσρίζει δι' αὐτόν, ὡς σύζυγον, τὴν σῴτειράν του. Πῶς ὀνομάζεται; τὸν ἐρωτᾷ ὁ Γόργος. Δυσίτηλις ἀπαντᾷ ψευδῶς ὁ Ἀριστομένης. Ὁ υἱὸς θυρυβαίται ἐπὶ τῷ ἀκούσματι, ὁ πατήρ θέτει εἰς αὐτὸν τὸ ἐλλήμμα μεταξὺ τῆς ἀγάπης τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀγάπης τῆς ἔρωμένης καὶ προσκαλεῖ αὐτόν νὰ δώσῃ ἕρκον ὅτι ἡ σῴτειρά του θὰ γείνη σύζυγος αὐτοῦ. Οὗτος κάμπτεται ὑπὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ πατρὸς καὶ δέχεται νὰ λάβῃ σύζυγον ἐκείνην, τὴν ὅποιαν ἐπιβάλλει ὁ πᾶτερ φανταζόμενος ἔτι εἶναι ἄλλη ἢ ἐκείνη τὴν ὅποιαν ἀγαπᾷ.

Ὅταν δὲ μεταβαίνη εἰς τὸ σπήλαιον, γίνεται ἡ μνηστεία ἐν ᾗ ἡ Θεώνη ἔχει κεκαλυμμένον τὸ πρόσωπον καὶ χωρὶς ὁ Γόργος νὰ εἶθαι καὶ τὴν ὄψιν αὐτῆς καλὴν ἢ κακὴν. Τότε ἀποκαλύπτεται ἡ Θεώνη καὶ συγκινητικὴ γίνεται ἡ στιγμή τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Γόργου καὶ αὐτῆς. Ἄλλ' εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς Ἥρας. Οἱ Μεσσηνιοὶ δὲν ἀντέχουσιν εἰς τὸν τραχὺν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον καὶ χρησμοὶ δυσολίωνοι ἐπισπεύδουσιν τὴν λύσιν. Ἡ λέυκη ἡ ὀρθα ἡ ὅποια ἔλεγεν ὁ χρησμός ὅτι ἐὰν ἐραγῆ ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ θὰ προδηλώσῃ τὴν πτώσιν τῆς Μεσσηνίας ἔχει λιγύσει ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ὑδάτων τῶν παρασυρόντων αὐτήν. Τὴν ἀνορθώνει ὁ Γόργος. Τοῦτο εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὸν δυστυχῆ Ἀριστομένην καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Μεσσηνίαν παύσας πλέον νὰ νομίζῃ ἔτι αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ ἐλευθερωτῆς τῆς πατρίδος του. Ἀναγνωρίζει ἔτι ὁ μόνος δυνάμενος νὰ ἀνορθώσῃ νέαν Μεσσηνίαν εἶναι ὁ υἱὸς του. Πράγματι ἀποφασίζεται ἡ ἐγκατάλειψις τῆς πολιορκουμένης ἀκροπόλεως. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μεσσηνίων τὰ με τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν γυναικῶν καὶ παί-

ἔων ἔχει κάκει τὴν θυμιασάν ἐκείνην καὶ ποιητικὴν ἔξοδον τὴν ὁποῖαν εἶσομεν περιγραφομένην ὑπὸ τῶν παραδόσεων τὰς ὁποίας διεφύλαξεν μέχρις ἡμῶν ὁ Πασσανίας. Ἡ κατακλείς τοῦ ἔργου τοῦ Λαφροντινίου εἶναι ἄχι μόνον ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Ἡρας ἀλλὰ καὶ ἡ συμβουλή, νὰ καταλάβωσι τὴν Ζάκυνθον καὶ ἐκεῖθεν νὰ ἐφορμῶσι κατὰ τῶν παραλλίων τῆς Σπάρτης. Ὁ Γόργος ἔμως παρουσιάζεται μὲ τὸν κοσμοπολιτικόν του χαρακτήρα καὶ θέλει μᾶλλον τὴν εἰρήνην, θέλει νὰ καταστήτῃ τοὺς Μεσσηνίους εὐδαίμονας, διότι ἡ εὐδαιμονία εἶναι τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος. Γνωρίζει τὰς μαύρας σελίδας τῆς ἱστορίας τῆς Μεσσηνίας, ἀλλὰ δὲν δύνανται ἤδη οἱ Μεσσηνιοὶ νὰ εὐρωσιν εὐδαιμονίαν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς πατρίδος. ἀλλὰ πολὺ μακρὰν θὰ εὐδαιμονήσωσιν εἰς τὴν Σικελίαν, ἐν ἣ κείζει ἐν τῇ Ζάγκλη τῶν ἐπιχωρίων Σικελῶν τὴν πόλιν εἰς ἣν ἔδωκε τὸ πρῶτον τὸ ὄνομα τῆς Μεσσηνίας. Τὴν Μεσσηνίαν ἀπαντῶμεν πρὶν ἢ καταπλεύσωμεν εἰς τὸν Ἰάραντα. Εὐτυχεῖς οἱ νέσι οἰκίτορες τῆς Μεσσηνίας ἢ ἰέραν τινὰ βλέπουσιν ἐπισκιαζομένην τὴν εὐτυχίαν τοῦ Γόργου, ὅτε ἔρχεται ἐκ Ρόδου τὸ ἀγγελμα ὅτι εἶχε ἀποθάνει ἄπατρις, φυγὰς καὶ δυστυχῆς ὁ Ἀριστομένης, ὅστις δὲν εἶχεν ἀκολουθήσει εἰς τὴν Σικελίαν τὸν υἱόν.

Τοιοῦτον τὸ δῆγμα τὸ ὁποῖον μετέφρασεν ὁ Λασσάνης, τοῦ ὁποίου ἡ φιλοπατρία ἐμφανίζεται καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἔργου. Ἀληθῶς ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ σκηναί τινες ἐνθυμίζουσαι τὰ πάτρια κακὰ εἰς τὸν Λασσάνην. Ἡ σκηνὴ τῶν Μεσσηνίων θεριζόντων τοὺς ἀγρούς χάριν τῆς Σπάρτης, χάριν τῶν ξένων, ἢ θεὰ τῶν Μεσσηνίων παρθένων, αἱ ὁποῖαι ἐστέφθησαν χάριν τοῦ δεσπότη, ἢ ἰδέα τοῦ κεκυφένου Μεσσηνίου τοῦ φέροντος βεβύφρονος πρὸς τὸν δεσπότην, θὰ ἐνεθύμιζον αὐτῷ ἀναλόγους σκηνας ἐκ τῆς πατρίδος ἱστορίας, θὰ ἐνεθύμιζον αὐτῷ τοὺς λόγους δὲ εὐς ἢναγκάζετο μακρὰν τῆς πατρίδος νὰ περιμένη τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ ἦτο προωρισμένον νὰ πολεμήσῃ ἐν Δραγατζανίῳ, καθ' ἣν θὰ ἦτο προωρισμένον νὰ διακριθῇ ἀγωνιζόμενος ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνι τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς πατρίδος. Ἡ σκηνὴ τοῦ κεκυφένου Μεσσηνίου θὰ ἐνεθύμιζεν αὐτῷ σκηνὴν ἀνάλογον τοῦ Ρήγα τοῦ Φερραίου, ἣτις ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὸ αἶσθημα τῆς ὑποχρέωσός του νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων

ἀγῶνα, τὸ αἰσθημα ἔπερ ἐγέννησεν ἢ κατηναγκασμένη διαβάσεις ποταμίου τινός, καθ' ἣν ὑποχρεώθη κεκυφῶς νὰ ἀναλάβῃ ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ Τοῦρκόν τινα διὰ νὰ διαπεράσῃ αὐτὸν εὐτὼ πέραν τοῦ πλημμυρισαντος ποταμοῦ.

Ὁ Ἀριστράμενγος εἶναι ἄξιος πράγματι νὰ τύχῃ δραματικῆς διαπραγματεύσεως, ἥς καὶ ἔτυχε. Τὸ ἔνομα τοῦτο ἐνθυμίζει ἡμῖν καὶ ἕνα τῶν κλητέρων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου δραματολογίου, ὅστις καὶ ἄλλως ἐδείξε τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα συμπάθειάν του τοῦ Καβαλλότη Οὔζις δὲν ἠγάπησεν ὡς ποιητῆς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ὡς πολίτευόμενος καὶ ὁπωσδήποτε δρῶν θερμὴν ἐπέδειξεν συμπάθειαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀληθῶς ἔχει τι τὸ Ἑλληνικὴν ἢ ψυχὴ τοῦ Ἰταλοῦ τούτου ποιητοῦ, θέλοντος ἀπαύστως νὰ μελετᾷ τὴν ἀρχαιότητα καὶ κατεχόμενου ὑπὸ ἐνθέου ζήλου πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἴσου συμπασῶντος πρὸς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. Ἡ Φρόνη καὶ τὰ ἄλλα ἔργα αὐτοῦ πλουτιζόμενα ὑπὸ πολλῶν συμειώσεων δηλοῦσι ἔτι πρὶν ἢ γείνη ποιητῆς, ἠθέλησε νὰ γείνη φιλόλογος καὶ ἱστορικός. Ὡς ποιητὴν δὲν τὸν κατατάσσομεν εἰς τοὺς πρώτους τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ὡς ἱστορικὸν εὐτε καὶ εἰς τοὺς δευτέρους. Ἐκ δευτέρων καὶ τρίτων πηγῶν δανειζόμενος τὴν μελέτην αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ἐπιδιώκει μᾶλλον ἀγάπην πρὸς αὐτὴν ἢ γνώσειν νὸ ἐπιδείξῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ἔσον χωλαίνουσι τὰ ἱστορικὰ αὐτοῦ σημειώματα, τόσον χωλαίνουσι καὶ αἱ παράστασις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, ἃς ἐδικαιούμεθα νὰ περιμένωμεν ἀπὸ αὐτόν. Ο ἥρωες αὐτοῦ εἶναι μετεμφιεσμένοι εἰς Ἕλληνας ἐνδεδυμένους Ἰταλικὴν ἢ ἐνδυμασίαν, ἐν ᾗ οἱ παγκόσμιοι ἥρωες ἔχουσιν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ αὐτῶν τι τὸ κοινόν καὶ τὸ καθολικόν, ὅπως ὁ Γόργος τοῦ Δαφρονταίνου. Ἀλλ' οὐχ' ἦττον τὸ δράμα τοῦτο καίτοι μὲγάλως κατηγορηθὲν ἐν Ἰταλίᾳ ἔχει πολλαχοῦ σκηνὰς ὠραιοτάτας. Τὸ δράμα κατηγορήθη ὑπὸ δύο τάξεων, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῇ προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1877. Ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ τῶν Σχολαστικῶν. Οἱ παιηταὶ ἃς ἀνυλάθωσι τῶν ἀγῶνα, λέγει ὁ Καβαλλότης κατὰ τῶν παλαιοκαθολικῶν καὶ τῆς ὕλης Ἐκκλησίας, ἢ ὅπαια πολεμᾷ μὲ ἀφορισμοὺς καὶ μὲ ἀναθέματα. Δὲν ἐπολέμησεν ἔμως τὸν Καβαλλότην τὸ Βατικανόν, ἀλλὰ καὶ ἡ

Ἰταλική φιλολογία. Οἱ ἱστορικοὶ καὶ αἱ φιλολογοῦντες εἶχον κατακρίνει αὐτὸν ἀνατρέποντα ἐν πολλοῖς διὰ τὴν νεωτέρα ἱστορικὴ ἐπιστήμη καθώρισε. Καθώρισα τὴν θέσιν ἑκατέρου ἀπέναντι ποιητικῆς διαπραγματεύσεως ἱστορικῶν θεμάτων καὶ ὑπέδειξα διὰ τὸ ποιητῆς ἔχει σχετικὴν ἐλευθερίαν, ὅπως διαπραγματεύεται τὸ θέμα τοῦ ἱστορικοῦ. Ἄλλ' ὁ Καβαλλότης βλίνει πέρην τοῦ θέοντος ἀνατρέπων τὴν ἱστορίαν ἢ μὴ παραδεχόμενος παρίσματα ἱστορικά, τὰ ἔποια εἶναι τὸσον κρινά, ὅτε νὰ μὴ δύναται ἀνευ κατηγορίας νὰ παραστή ὑπέρμαχος τοῦ ἀντιθέτου πᾶς τις ἔστω καὶ ὁ ποιητῆς. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μόνος δικαιολογεῖ ἐν τῇ προλόγῳ του εἶναι ἡ ἐπιμονὴ του νὰ παραστή τὸν Τυρταίου χωλὸν δημοῦδιόσκαλον Ἀθηναίου, ἐνῶ οὐδεὶς τῶρα πιστεύει τοῦτο. Ἄλλ' ἡ ποιητικὴ ἄδεια τὴν ὅποιαν ὑπόσχεται νὰ δικαιολογήσῃ ὁ Καβαλλότης ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Τυρταίου, τὴν ἐπίσταν δὲν ἔχω ὑπόψει μου, ἡ ποιητικὴ αὕτη ἄδεια παρέχει ὠραίας σκηνὰς τοῦ δράματός του. Ἐὐδράμα τοῦ Καβαλλότη ἔχει, ὡς εἶπον ὠραίας σκηνὰς.

Δὲν θεωρῶ περιττὸν νὰ προσθέσω διὰ τὸ δράμα τοῦ Καβαλλότη εἶναι γεγραμμένον εἰς τὸ πεζόν. Ἐκτὸς τῶν ὠραίων σκηνῶν αἷτινες ἀπαντῶνται ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτοῦ, ἔχει καθόλου τι τὸ δημοσιογραφικόν, οὕτως εἶπεῖν, τὸ μέχρις ἀφελείας νεωτερίζον. Ὅλα αὐτὰ αἱ πέτραι αἱ δυνάμεναι νὰ λαλήσωσι, τὸ ἔμοιον χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ σχεδαννυμένου ἐπὶ τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Λακωνικῆς εἶναι νεωτερισμὸς ἄκρως ῥωμαντικὸς ἢ μᾶλλον νοσηρὸς. Καὶ ἰδοὺ ἀμέσως ἐν τῶν ἐλαττωμάτων δι' ἃ κατακρίθη ὁ Καβαλλότης ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ. Ἡ ἐπιγραφὴ ἢ γεγραμμένη ἐπὶ τοῦ ὄριου τῆς Μεσσηνίας καὶ Λακωνικῆς, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν ἦτο διαδεδομένη ἢ γραφὴ, εἶναι ἀναχρονισμὸς, καὶ τοιοῦτοι οὐκ ὀλίγοι ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς σχολίοις καὶ τῆς ποιήμασιν αὐτοῦ. Ἡ ὑπόθεσις ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἡ μνηστὴ τοῦ Ἀριστομένους εὐρίσκεται ἐν Σπάρτῃ αἰγμάλωτος, ἀγαπᾷ δὲ αὐτὴν Σπαρτιάτης τις, τὸ ὄνομα τοῦ ἐπικού εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ Πausανίου, ὁ ὅποιος συγχρόνως, τοιαῦτα δυνατόν νὰ συνέβαινον καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὡς καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους, ἀπατᾷ καὶ Σπαρτιάτιδά τινα, εἰς ἣν ὑπόσχεται νὰ τὴν λάβῃ σύζυγον. Ἡ μνηστὴ δμως τοῦ Ἀριστομένουσ οὐδόλως ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν

ἔρχεται τοῦ Σπαρτιάτου ποθεύσα διακχῶς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἀγαπημένον τῆς Ἀριστομένην. Μία τῶν ὠραιωτέρων σκηνῶν τοῦ δράματος εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ Ἀριστομένης ἀναλαμβάνων τὴν ἡγεσίαν καὶ ἄγων αὐτὸς τοὺς Μεσσηνίους εἰς τὸν ἀγῶνα, κατανικᾷ ἐπὶ τοσοῦτον τοὺς Σπαρτιάτας, ὥστε ματὰ τὴν πρῶτην μάχην φυγάδες εἰς Σπαρτιάται καταφεύγουσιν εἰς τὴν Σπάρτην ἐν ὀδυνηρᾷ καταστάσει. Ἡ Σπάρτη ἔχει κλονισθῆ ἀπὸ βάρβρων. Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῆς Καλλιόκου Ἀθηνᾶς, ἔρχονται αἱ κόραι καὶ ψάλλουσιν ὕμνους εἰς τὴν Ἀρείαν Ἀφροδίτην. Ἡ σκηνὴ παριστᾷ τοὺς τρέσαντας, τοὺς ὑποχωρήσαντας Σπαρτιάτας, εἰς οὓς ἀπέδιδον τὸ ἀισχρὸν τοῦτο ἐπώνυμον. Ἀλλ' ὁ Καβαλλότης ὅστις νεωτερίζων ἐν πολλοῖς δὲν δύναται νὰ ἐμποτισθῆ ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν χαρακτήρων ἐπέτυχε θυμασίως ἐν τῇ σκηνῇ ταύτῃ εἰς δύο μικρὰ ἐπεισόδια. Τὸ πρῶτον, μητρὸς τινος Σπαρτιάτιδος ἢ ὅποια ἔρχεται νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ βασιλέως εἰδήσεις περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς, περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς μάχης. Ζητεῖ τὸν υἱὸν τῆς. Ὁ Σπαρτιάτης βασιλεὺς ἀπαντιᾷ μὴ θέλων νὰ πλῆξῃ τὴν μητρικὴν αὐτῆς καρδίαν ὅτι ἐπιστρέφει. Δὲν θέλει νὰ τῇ εἴπῃ ὅτι ἀπέθανεν. Καὶ ἐν τούτοις λέγει τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἐν τῇ συγχύσει τῶν συγκεχυμένων εἰδήσεων εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἐπιστρέφοντες εἶναι οἱ τρέσαντες, ὅχι οἱ ἠττημένοι, ἀλλ' οἱ φυγάδες, καὶ ἐκβάλλει κραυγὴν πόνου ὀδυνηρὰν ἢ μήτηρ λέγουσα: Ἐπιστρέφει, ἐὰν τὸν δεχθῶ. Ἐν τῇ βραχυτάτῃ ταύτῃ σκηνῇ ἔχομεν γνησιωτάτην Σπαρτιατικὴν εἰκόνα, ἀνάλογος τῆς ὅποιας καὶ ἡ σκηνὴ τοῖς μνηστῆς, ἣτις ἔρχεται νὰ μάθῃ περὶ τοῦ μνηστῆρος τῆς, ἀλλὰ μανθάνει βλέπουσα κατὰ γῆς τὸ κράνος, τὸ δόρυ, καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ μνηστῆρος ὃν ἔχει κρατήσῃ ὡς λάφυρον ὁ Ἀριστομένης, καὶ ἐκβάλλουσα κραυγὴν ἄρχεται τῶν θρήνων. Εἶναι φυσικὸν τοῦτο διὰ τὰς εὐπαθεῖς καρδίας. ὡς ἡ τῆς νεάνιδος, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐκφωνεῖ ἐπιτυχέστατα δημιουργῶν Σπαρτιατικωτάτην σκηνήν: Ἀφήσατε τὰς γυναῖκας τῶν φυγάδων νὰ θρηνῶσι. Ὡραία εἶναι ἡ ἐκ τῆς συγχύσεως ἀναθάρρησις τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ Σπάρτη εἶχε κλονισθῆ ἀπὸ βάρβρων. Οὐδεμία ἐκ Σπάρτης ἔμως σωτηρία. Ἐνθυμοῦνται ὅτι κατὰ χρησμόν παρὰ ξένου θὰ ἔλθῃ ἡ σωτηρία, ὅτε κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην στρέφονται εἰς ὀφθαλμοὶ τῶν πρὸς ἄχρημον χω-

λαίνοντα ἄνδρα ὅστις βλίνει πρὸς αὐτοὺς λέγων ὅτι ἐστάλη ἐξ Ἀθηνῶν γελῶσι πάντες κατειρωνευόμενοι αὐτοῦ καὶ μανθάνουσι ὅτι εἶναι ποιητής. Ἔχει πολλοὺς ποιητὰς τριούτους ἢ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἢ ἐπερίσσευες καὶ ἡλθεσ πρὸς ἡμᾶς; Ἐρωτῶσιν οἱ Σπαρτιάται. Ἄλλ' αἱ εἰρωνεῖται παύουσιν, ὅταν ἐν τῇ γενικῇ ἀπελπισίᾳ ἕνεκα τῆς αἰσχροῦς ἡττης ἀναδαλῆ μετὰ τῶν ἀγαλμάτων τῶν Θεῶν ὁ χωλὸς ποιητής, ἀποβάλλῃ τὴν βάρβρον του, τὸ ἐλέμμη του φλογίζηται ὑπὸ ἀγνώστου φλογός ἢ ὄψις του προσλαμβάνῃ τι τὸ ἰδεῖσθαι καὶ ὑπερφυσικὸν καὶ μὲ θυματὶαν μετάφρασιν τῶν στίχων. ὧν μετάφρασιν τοῦ Τρικούπη ἀνέγνωσα ὑμῖν προχθές, ἐκφωνῆ ὁ Τυρταῖος δλόκληρον τὸ γνωστὸν ποιήμα του, ἐν ἐκ τῶν ἀρίστων ἐκ τῶν περισωζομένων του ποιημάτων, δι' ὧν ἡδυνήθη νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἡ μνηστὴ τοῦ Ἀριστομένους εἶναι αἰχμάλωτος τοῦ Σπαρτιάτου ἕστις ἐπιμένει νὰ γείνη σύζυγός του ἔχων ἰδίαν μνηστὴν. Ἄλλ' ἐν ὥρα ἡ σκηνῆ μετὰ τῶν δύο παρθένων, τῶν δύο νεανίδων, μανθάνει ἡ μνηστὴ τοῦ Ἀριστομένους παρὰ τῆς μνηστῆς τοῦ Σπαρτιάτου ὅτι εἶχεν οὗτος ὑποσχεθῆ γάμον πρὸς αὐτὴν καὶ ὅτι ἀπατᾷ ἀμφοτέρως. Μνήμων τῶν ὑποχρεώσεων τῆς πρὸς τὸν Ἀριστομένην ἢ μνηστὴ αὐτοῦ ἀποκρούει τὰς αἰτήσεις τοῦ Σπαρτιάτου ἕστις ἀναλαμβάνει νὰ ἐκδικηθῆ αὐτὴν καὶ τὴν Μεσσηνίαν. Ἐν τῇ σκηνῇ καθ' ἣν ἐπέρχεται ἡ ἀπόκρουσις τῶν αἰτήσεων τοῦ Σπαρτιάτου, ἡτις εἶναι δύναται τις εἰπεῖν, ἡ ὠραιότερα τοῦ δράματος, ὁ Ἀριστομένης βλέπει τὴν μνηστὴν αὐτοῦ καὶ πλησίον αὐτῆς τὸν Σπαρτιάτην. Νομίζει ὁ Ἀριστομένης ὅτι ἡ μνηστὴ τὸν προδίδει, ἐν ᾧ λέγει πρὸς αὐτὴν τὰ πάντα ἔληξαν καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη 300 ἀνδρῶν, διὰ νὰ δρμήσῃ ἐναντίον τῆς Σπάρτης καὶ ἢ νὰ ἐπιτύχῃ ἢ νὰ χαθῶσι. Χωρὶς εἰ νὰ προφθάσῃ νὰ ἐξηγηθῆ ἡ μνηστὴ, ὁ Ἀριστομένης νομίζει ὅτι τὸν προδίδει ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ Σπαρτιάτου καὶ πλήσσει εὐτω τὴν μνηστὴν του. Πράγματι ὁ προδότης εὐτος ἀνεκόλνωσε τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐξόδου τῶν Μεσσηνίων καὶ ἐφορμῶσιν εἰ Σπαρτιάται μετὰ τοῦ Τυρταίου καὶ ἐξαναγκάζουσιν ἐξ ἀπελπισίας τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ἀριστομένους. Ταῦτα περίκου δύναται νὰ κάμῃ πιστευτὰ μία παράδοσις. Ἄλλ' ὁ Καβαλλότι προετίμησε νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀριστομένην, οὕτω δὲ νικῶσι οἱ Σπαρτιάται καὶ ὁ Τυρταῖος βλέπων στεφανούμα-

νον τὸ ἔργον του ἀπερχεται· εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἶναι ἐκεῖνος ἕστις λέγει τὴν τελευταίαν λέξιν. Ἀναβιδάζει τὸν Τυρταῖον ἐπὶ τῆς σκηνῆς μετ' ἰδιαζούσης ἀγάπης διὰ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ, ἕστις ἦγαγεν εἰς ἀναθάρρησιν τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ διὰ τοῦτο μία τῶν ὠρσιωτέρων σκηνῶν τοῦ δράματος εἶναι καὶ ἐκεῖνη καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν στίχων, εἴτινες ἐνέπνευσαν θάρρος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἔρχεται κεκαλυμμένος ὁ Ἀριστομένης διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν γ.ωπτήν κατὰ τὰς παραδόσεις σκηνὴν τῆς ἀναθέσεως ὑπ' αὐτοῦ δόρατος εἰς τὴν Χαλκλοῖκον Ἀθηναῖν ἀπὸ τῶν λαφύρων τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ εὐρίσκει ἀντιμέτωπος τοῦ ποιητοῦ. Ὀλίγον πιθανὴ ἢ ποιητικὴ αὕτη σκηνὴ καὶ ὀλίγον πιθανὸς ὁ τρόπος καθ' ὃν εὐρισκόμενος ὁ μέγας ποιητὴς πρὸ τοῦ μεγάλου μαχητοῦ συγκινεῖται καὶ ἐθυμίζει εἰς αὐτὸν τὴν παλαιὰν φιλίαν Μεσσηνίων καὶ Ἀθηναίων, καὶ θαιμάζει ὁ ποιητὴς, τὸν μαχητὴν καὶ ὄχι μόνον ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ σῶος, ἀλλὰ καὶ εἶδει εἰς αὐτὸν βούθειαν νὰ ἐξέλθῃ ἀβλαβὴς πρὸς τὴν Μεσσηνίαν. Ἐπειδὴ τὰ ποιητικὰ καὶ μυθιστορικὰ διηγήματα ἅτινα ἐνέπνευσεν ἡ μεγάλη σειρὰ τῶν ἀγώνων τῆς Μεσσηνίας κατὰ τὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον Σπαρτιατικὸν πόλεμον. Βλέπετε, κύριοι κύριοι, ἕτι δὲν ἐχρειάσθη πολλὴ ἀπομάκρυνσις ἐκ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, ὅπως δημιουργηθῶσι ποιητικὰ ἀριστουργήματα. Τοῦτο ἔμως, τὸ ὁποῖον συμβαίνει εἰς τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους ἐν τῷ Ἀριστοδήμῳ καὶ τῷ Ἀριστομένει, δὲν συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἄλλα θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ποιηταὶ ἀναζητήσαντες ἱστορικὴν ὕλην ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσιν ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος τὰ ῥίδια διὰ νὰ στεφανώσωσι τοὺς ἥρωας αὐτῶν τοὺς ὁποίους εἴτε δὲν εἶχε στεφανώσαι· εἴτε δὲν εἶχεν ἐπικρῶς στεφανώσαι· ἢ Ἱστορία.